

Big Five

Gebruiksmogelijkheden	
Theoretisch inzicht	V
Instrument voor zelfanalyse	V
Instrument bij training	X
Instrument bij coaching	X
Instrument bij organisatie-analyse	X

Instructie	
Vorbereidingstijd	20 min.
Invullen	20 min.

1. Big Five

Dit artikel over het Big Five model binnen de wetenschap van de persoonlijkheidspsychologie (Bron: Elsevier, J. van der Sman, 2006) is met name geschikt om meer theoretische achtergrond te verkrijgen. Dit artikel en bijhorend schema zijn minder geschikt als trainings- of analyse materiaal.

Mensen in hokjes

Met behulp van taalonderzoek brengen psychologen de menselijke persoonlijkheid steeds vollediger in kaart. Duizenden woorden heeft de mens om eigenschappen van zichzelf en anderen te omschrijven. Onze psychototaal is een pakhuis vol gegevens over onze aard en karaktertrekken. Wetenschappers hebben er een periodiek systeem van de persoonlijkheid uit samengesteld.

Joviaal. Ontoegankelijk. Timide. Kortaangebonden. Verdraagzaam. Tegendraads. Onverschillig. Vastberaden. Aanmatigend. Onbenullig. Onze taal kent een groot arsenaal aan woorden en uitdrukkingen waarmee we het karakter, de persoonlijkheid of het temperament van een mens kunnen typeren. Duizenden zijn het er, mooie woorden vaak, waarvan iedereen onmiddellijk en precies weet wat ermee wordt bedoeld. Woorden die complimenteus kunnen zijn, maar ook beledigend.

Dat het arsenaal van onze 'psychototaal' zo groot is, verwondert de Groningse hoogleraar psychologie Boele de Raad helemaal niet. We hebben al die woorden nodig om te doen wat we het liefst doen: praten over onszelf en anderen. 'Zoals apen graag vlooiën, praten mensen graag over mensen. Want daarmee leren ze zichzelf en anderen goed kennen en inschatten. Dat is belangrijk voor hun greep op de wereld, hun gevoel van controle,' legt De Raad uit. 'Let maar eens op: dagelijkse gesprekken op het werk, thuis, of in het café gaan bijna altijd over eigenschappen en gedragingen van jezelf of van anderen en hoe we die moeten waarderen. Wie doet wat met wie, en is dat goed of slecht? Wie is populair en wie niet, en waarom? Hoe moet je omgaan met je moeilijke partner, een lastig kind, een opdringerige collega?' Geen wonder dat geleerden die proberen de menselijke persoonlijkheid te doorgronden de taal als instrument gebruiken. Dat begon al met de Griek Theophrastus, die in de derde eeuw voor Christus een uitgebreide beschrijving gaf van dertig negatieve karaktertypes. Zijn voorbeeld is later vaak nagevoigd door grote schrijvers. Denk aan de klaploper van Diderot of de uitvreter van Nescio.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw zijn psychologen de taal ook gaan gebruiken als bron voor systematisch onderzoek naar de menselijke persoonlijkheid. De idee daarachter is dat elke menselijke eigenschap die ertoe doet, ook is benoemd. Want anders zouden we er niet over kunnen praten. Dus

is de taal een pakhuis vol gedetailleerde gegevens waarmee de persoonlijkheid in kaart kan worden gebracht.

Chaos

Aangezien een taal miljoenen woorden bevat, waarvan er tienduizenden betrekking hebben op menselijke eigenschappen en gedrag, moest er eerst orde in de chaos komen. Dat is in de loop van de twintigste eeuw op allerlei manieren en in verschillende talen gebeurd. Het leverde, al naar gelang de bronnen en zoekcriteria die zijn gebruikt, lange lijsten op van woorden waarmee eigenschappen van personen worden beschreven.

In Nederland vonden in de jaren zeventig de Groningse onderzoekers Wim Hofstee en Frank Brokken in de Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (editie 1970) zo'n 9.000 van die woorden. Maar op hun lange lijst stonden ook nog termen als 'bekotebikkerd', 'dedaigneus' en 'gepasporteerd', prachtig maar niet meer in gebruik. In 1978 bracht Brokken de lijst terug tot 1.203 Nederlandse eigenschapstermen die tezamen een compleet beeld schetsen van de menselijke persoonlijkheid. Intussen waren de geleerden al druk bezig om alle in diverse talen gevonden eigenschappen te sorteren en rubriceren in een aantal overkoepelende 'persoonlijkheidsfactoren'. De meeste kwamen uit op wat nu wordt aangeduid als de Big 5 in de persoonlijkheidspsychologie: Extraversie, Vriendelijkheid, Zorgvuldigheid, Emotionele stabiliteit en Intellectuele autonomie. Elk van deze factoren heeft een pool en tegenpool. Tegenover extravert staat introvert, en tegenover vriendelijk staat onvriendelijk. En bij elk van deze polen en tegenpolen van een persoonlijkheidsfactor, past een aantal typische eigenschappen. Zo is een extraverte persoonlijkheid spontaan, lawaaiig, spraakzaam. Een introverte persoonlijkheid is daarentegen gesloten, gereserveerd en individualistisch. In verschillende gradaties natuurlijk.

Met deze kennis in het achterhoofd onderzochten De Raad en Hofstee hoe de 1.203 woorden van Brokken onder de Big 5 kunnen worden gerubriceerd. Ze deden een opmerkelijke ontdekking: de meeste eigenschappen blijken te horen bij een combinatie van twee persoonlijkheidsfactoren. En zo kwamen ze op het idee om een periodiek systeem van de persoonlijkheid te maken. Daarin kunnen, aan de hand van de twee opvallendste persoonlijkheidskenmerken van een mens, de belangrijkste bijbehorende eigenschappen worden opgezocht. (Zie het 'Periodiek systeem van de persoonlijkheid' op deze pagina).

Hokjes

Wat is het nut van zo'n systeem? Volgens Boele de Raad is het niet alleen leuk, maar ook leerzaam om de eigenschappen van mensen 'in hokjes te doen'. Onze behoefte daartoe is groot. Dat blijkt niet alleen uit alle tijd en moeite die we steken in pogingen om onszelf en anderen te doorgronden, te begrijpen en te typeren. Het blijkt ook uit de populariteit van allerlei andere systemen waarin we trachten de persoonlijkheid van een mens te doorgronden: van astrologie en handleeskunde tot het zogeheten enneagram met zijn negen typen mensen. Deze systemen zijn wetenschappelijk echter volstrekt onbewezen en onbetrouwbaar.

De Big 5-persoonlijkheidsfactoren zijn volledig traceerbaar, wetenschappelijk goed onderbouwd en betrouwbaar te meten bij mensen, benadrukt De Raad in het onlangs verschenen boek *De Big 5 persoonlijkheidsfactoren* (uitgeverij Nieuwezijds) dat hij samen met collega Mien Doddema-Winsemus schreef. Hetzelfde geldt voor de bijbehorende eigenschappen, die wortelen in de taal en uit en te na zijn onderzocht op hun relatie tot de Big 5. Juist omdat het allemaal wetenschappelijk goed is verankerd, kan de kennis door psychologen en andere deskundigen goed worden gebruikt voor het testen, onderzoeken en begrijpen van iemands persoonlijkheid. De meeste belangrijke internationale persoonlijkheidsvragenlijsten zijn dan ook gebaseerd op het Big 5-model.

Hulpmiddel

Zou iedere psycholoog het periodiek systeem van de persoonlijkheid aan de muur moeten hebben, zoals in elk scheikundelokaal het 'Periodiek systeem der elementen' aan de wand hangt? 'Eigenlijk wel,' zegt De Raad met een glimlach. Het kan voor psychologen een hulpmiddel zijn bij het karakteriseren van hun cliënten. Vooral als ze het Idioticon, de gespecialiseerde woordenlijst van

Doddema erbij houden, want daarin kunnen alle synoniemen, nuanceringen en tegenstellingen van de in het systeem genoemde eigenschappen worden opgezocht. Met deze tweehulpmiddelen hoeven ze dan voor hun gesprek of rapport nooit meer tevergeefs te zoeken naar het juiste woord om een bepaalde eigenschap van een cliënt te omschrijven.

Is met het model van de Big 5 en de bijbehorende eigenschappen het mysterie van de menselijke persoonlijkheid nu eens en voor altijd opgelost? Zijnde psychologen het erover eens? De Raad lacht en wijst op een grote stapel dozen in de hoek van zijn werkkamer. Daarin zitten nieuwe onderzoeksgegevens die weleens zouden kunnen uitwijzen dat het model van de Big 5 tekortschiet, dat we eigenlijk zes, zeven of zelfs acht persoonlijkheidsfactoren moeten onderscheiden. Wat missen we dan? Deugd, denkt De Raad, en voegt er meteen de volgende eigenschappen aan toe: 'Mensen die deugen zijn loyaal, betrouwbaar, fatsoenlijk, oprecht. Mensen die niet deugen zijn oneerlijk, onbetrouwbaar, onoprecht.' Ook de factoren 'competentie' en 'hedonisme' zijn volop in discussie onder persoonlijkheidsdeskundigen.

Maar hoewel het model van de Big 5 dus niet onomstreden is, zal het nog wel een tijdlang meegaan, denkt De Raad. Er zijn commerciële belangen in het spel, omdat veel psychologische vragenlijsten op dit model zijn gebaseerd. 'Wie aan de Big 5 gaat rommelen, krijgt de hele psychologische onderzoekswereld over zich heen. Die willen geen nuanceringen, die willen het vooral simpel en bruikbaar houden,' aldus De Raad. Jammer voor de mensen die loyaal, betrouwbaar en oprecht zijn. Die eigenschappen tellen voorlopig nog niet mee.

Tot slot nog de bange vraag aan Boele de Raad of een mens ook uit zijn hokje kan ontsnappen? Ligt de persoonlijkheid muurvast of kan die in de loop van het leven nog veranderen? 'Er kan wat aan worden geschaafd,' antwoordt hij diplomatiek. 'Uit tweeling- onderzoek blijkt dat de persoonlijkheid van een mens al bij zijn geboorte grotendeels vastligt en voor de rest wordt gevormd in interacties met andere mensen. Maar we zien ook dat mensen onder invloed van bijzondere omstandigheden of traumatische gebeurtenissen sterk kunnen veranderen. Bepaalde eigenschappen kunnen in de loop van het leven versterken of juist afzwakken. Een verlegen mens kan, als hij daartoe wordt gestimuleerd, leren om toch naar buiten te treden,' zegt de professor met een voor hem karakteristieke verlegen oogopslag. Waarmee hij zijn gelijk bewijst.

Periodiek systeem van de persoonlijkheid

1. Zoek op de verticale as links de meest typerende kenmerk van de persoon.
2. Zoek op de horizontale as bovenaan het tweede typerende kenmerk van de persoon.
3. In het vakje waar de horizontale en verticale kolom, elkaar kruisen, staan de typerende eigenschappen van de persoon.

2.

	EXTRAVERT	INTROVERT	VRIENDELIJK	ON-VRIENDELIJK	ZORGVULDIG	ON-ZORGVULDIG	STABIEL	LABIEL	AUTONOOM	AFHANKELIJK
EXTRAVERT	Spontaan Uitbundig Mededeelzaam		Hartelijk Prettig Warmvoelend	Bazig Schreeuwerig Dominant	Vlijtig Arbeidzaam Werkwillig	Roekeloos Losbandig Onbezonnen	Zelfverzekerd Zeker Besluitvaardig	Ontvlambaar Onbeheerst Romantisch	Boeiend Geestkrachtig Origineel	Chauvinistisch Reactionair
INTROVERT		Gesloten Zwijgzaam	Bescheiden Zachtmoedig Geduldig	Nors Kortaangebonden Zelfzuchtig	Voorzichtig Serius Perfectionistisch	Laks Arbeidsschuw Verstrooid	Doodkalm Nuchter Beheerst	Onzeker Depressief Onevenwichtig	Filosofisch Complex Diepzinnig	Behoudend Slaafs Bekrompen
VRIENDELIJK	Opgewekt Gezellig Joviaal	Rustig Bedaard Lankmoedig	Mild Vreedzaam Goedhartig		Oppassend Correct Welgemanierd	Nonchalant Argeloos	Kalm Gelijkmoedig	Teder Teergevoelig Aanhankelijk	Vrijheidlievend Subtiel Ruimdenkend	Volgzaam Gehoorzaam Gedwee
ONVRIENDELIJK	Fel Lawaaiig Druk	Ontoegankelijk Stug ondoorgrondelijk		Onschickelijk Stijfhoofdig Ontoegankelijk	Streng Kieskeurig	Hardleers Asociaal Getikt	Keihard Despotisch Ongevoelig	Wisselvallig Lichtgeraakt Onrustig	Rebels Onaangepast Ironisch	Stompzinnig Krenterig Bekakt
ZORGVULDIG	Bedrijvig Energiek Vief	Gereserveerd Ernstig Nadenkend	Zorgzaam Goed Beleefd	Eerzuchtig Streberig Prekerig	Zorgvuldig Nauwgezet Stipt		Evenwichtig Vastberaden Standvastig	Zorgelijk Overbezorgd	Karaktervol Constructief Geïnteresseerd	Gezagsgetrouw Conventioneel Burgerlijk
ONZORGVULDIG	Ongeremd Onbesuisd Rumoerig	Apathisch Passief Onpeilbaar	Buigzaam Plooibaar	Egocentrisch Tegendraads Ontactisch		Ordeloos Gemakzuchtig Lichtzinnig	Laconiek Bruut	Onstabiel Irrationeel	Vrijgevochten Ondogmatisch Revolutionair	Onkritisch Oppervlakkig Karakterloos
STABIEL	Optimistisch Levenslustig Levenskrachtig	---	Tolerant Tevreden Ingoed	Autoritair Hardvochtig Heerszuchtig	Accuraat Exact Systematisch	Zorgeloos Onbezorgd Crimineel	Onverstoorbaar Koelbloedig		Kritisch Scherpzinnig Inventief	Oerdegeelijk Aartsgierig Aanmatigend
LABIEL	Impulsief Babbelziek Kletserig	Somber Teruggetrokken mensenschuw	Zachtaardig Zacht Gevoelvol	Opvliegend Mokkerig Snauwerig	---	Chaotisch Inaccuraat Onbedachtzaam		Paniekerig Bang Huilerig	Poëtisch Gepassioneerd Idealistisch	Kleingeestig Onbenullig Aanstellerig
AUTONOOM	Temperamentvol Onstuimig Welbespraakt	Individualistisch	Flexibel Verdraagzaam Humaan	Opstandig Dwars Veeleisend	Oplettend Leerzuchtig Principieel	Ongedisciplineerd Jongensachtig extravagant	Doortastend Onafhankelijk Onbevreesd	Veranderlijk Sensitief Bewogen	Fantasierijk Creatief Reflectief	
AFHANKELIJK	Praatziek	Timide Saai Tam	Goedig Goedmoedig gemoedelijk	Onverdraagzaam Kwaadwillig hebberig	Plichtsgetrouw Gedisciplineerd Keurig	Onnozel Onverschillig Leugenachtig	Emotieloos Gevoelloos	Schrikachtig Bangelijk Vreesachtig		Overbeleefd

2. Literatuur

- *Perspectives on Personality*, Carver and Scheier, Pearsons, 2007